

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКАПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ
В ПРИЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІPROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE
IN GOODS IN THE BLACK SEA REGION

У статті розглянуто географічну та товарну структуру зовнішньої торгівлі товарами Причорноморського регіону. Визначено перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Причорноморському регіоні шляхом здійснення диверсифікації товарної структури регіонального експорту, збалансування структури експорту та імпорту в розрізі країн – торговельних партнерів регіону, спрямування політики імпортозаміщення на посилення орієнтації певних категорій промислових виробництв. Визначено необхідність функціонування ефективного інституційного середовища зовнішньої торгівлі товарами в Причорноморському регіоні шляхом створення експортно-кредитних агентств, нотифікаційних центрів із питань зовнішньої торгівлі, Національного комітету зі спрощення процедур торгівлі, торговельних представництва за кордоном, GPA-офісів. Особливий наголос зроблено на вдосконаленні портово-логістичної системи зовнішньої торгівлі товарами Причорноморського регіону.

Ключові слова: зовнішня торгівля товарами, Причорноморський регіон, товарна та географічна структура зовнішньої торгівлі, диверсифікація товарної структури експорту, збалансування структури експорту та імпорту товарів, інституційне середовище зовнішньої торгівлі товарами регіону, портово-логістична система регіону.

В статье рассмотрена географическая и товарная структура внешней тор-

говли товарами Причерноморского региона. Определены перспективы развития внешней торговли товарами в Причерноморском регионе путем диверсификации товарной структуры регионального экспорта, сбалансирования структуры экспорта и импорта в разрезе стран – торговых партнеров региона, направления политики импортозамещения на усиление ориентации определенных категорий промышленных производств. Определена необходимость функционирования эффективной институциональной среды внешней торговли товарами в Причерноморском регионе путем создания экспортно-кредитных агентств, нотификационных центров по вопросам внешней торговли, Национального комитета по упрощению процедур торговли, торговых представительств за рубежом, GPA-офисов. Особый акцент сделан на совершенствовании портово-логистической системы внешней торговли товарами Причерноморского региона.

Ключевые слова: внешняя торговля товарами, Причерноморский регион, товарная и географическая структура внешней торговли, диверсификация товарной структуры экспорта, сбалансирование структуры экспорта и импорта товаров, институциональная среда внешней торговли товарами региона, портово-логистическая система региона.

УДК 339.5:332.1

<https://doi.org/10.32843/bses.54-25>

Гусенко О.С.

старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин Одеський національний економічний університет

Gusenko Olga

Odessa National Economic University

The paper deals with the foreign trade in goods' geographical and commodity structure of the Black Sea region. Prospects for the development of foreign trade in goods in the Black Sea region are given by diversifying the commodity structure of regional exports. This will minimize the risks associated with a reduction in export earnings in the event of deterioration in world product markets. To implement this task, it is necessary to form a list (register) of strategic exporters. The register should include those industrial enterprises that have the highest level of current (actual) or future (potential) competitive advantages (availability and high efficiency of capacity and resources), determined by the results of an objective comprehensive assessment of the competitiveness of regional producers. The next prospect to development of foreign trade in goods in the Black Sea region is the balancing the structure of exports and imports in terms of trading partners of the region. In these structures should not be dominated by the shares of individual countries in order to avoid political and foreign economic risks. In the paper the direction of import substitution to strengthen the orientation of certain categories of industrial production is given. The need for an effective institutional environment for foreign trade in goods in the regions of Ukraine is emphasizes, through the creation of export credit agencies, notification centers for foreign trade, the National Committee for Trade Facilitation, trade missions abroad, GPA - offices. Particular emphasis is placed on improving the port and logistics system of foreign trade in goods of the Black Sea region, such as: development of the port industry on the basis of public-private partnership, such as the transfer of port property to concession; combating corruption in the port and road sectors and easing regulatory barriers that restrict private rail and liner shipping; reduction of port fees, which can increase the use of production capacity and revive economic activity; increasing the speed of unloading and loading ships; increasing the depth of the bottom in the ports of the region (up to 21.5 m); increased world demand has increased grain exports in the Black Sea region, leading to needs for much more port facilities' for grain and oilseeds processing.

Key words: foreign trade in goods, Black Sea region, commodity and geographical structure of foreign trade in goods, diversification of commodity structure of exports, balancing the structure of exports and imports of goods, institutional environment of foreign trade in goods of the region, port and logistics system of the region.

Постановка проблеми. В умовах сучасних економічних перетворень, жорсткої міжнародної конкуренції на світових ринках товарів важливим інструментом реалізації зовнішньоекономічної політики

Причорноморського регіону є зовнішня торгівля. Вона спрямована на збалансування виробничих можливостей регіону та переваг споживачів, дає змогу одержати дефіцитні товари, послуги, а також

реалізувати надлишок окремих товарів, послуг, що не поглинаються внутрішнім ринком. Розвиток зовнішньої торгівлі компенсує недостатнє забезпечення регіону відповідними ресурсами, сприяє захисту його торговельних інтересів та стабільному зростанню валового регіонального продукту. Однак проблемами підвищення рівня ефективності зовнішньої торгівлі товарами є відсутність дієвої зовнішньоторговельної інфраструктури, сировинний характер експорту, залежність економіки від монопольних імпорتنих ринків постачання енергоносіїв та матеріальних ресурсів. У цьому контексті доцільним є визначення перспектив розвитку зовнішньої торгівлі товарами Причорноморського регіону з урахуванням специфіки сучасних економічних умов [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням зовнішньої торгівлі товарами регіонів України, зокрема Причорноморського регіону, займалися такі українські вчені-економісти, як І.Й. Круп'як, І.З. Сторонянська, Л.С. Кутідзе та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Причорноморському регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливий наголос у розвитку економіки в регіонах

будь-якої країни робиться на зовнішньоторговельній діяльності. Причорноморський регіон (до складу якого входить Одеська, Миколаївська та Херсонська області) – високорозвинутий індустріальний регіон держави, промисловість якого грає значну роль у структурі народногосподарського комплексу України. Але у формуванні обсягів зовнішньої торгівлі товарами України регіон не займає провідні позиції. Так, за даними Державної служби статистики (рис. 1), питома вага Причорноморського регіону становить лише 8,6% від загального експорту країни, тоді як тільки м. Київ має частку у 21,7%. Виходячи із цього, можна стверджувати, що експортний потенціал регіонів України розміщений і експлуатується нерівномірно.

Аналізуючи дані щодо обсягів, географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі в Причорноморському регіоні, можна виявити такі тенденції:

1. З 1996 до 2002 р. збільшення обсягів експорту та імпорту було незначним (рис. 2). З 2004 р. починається стрімке зростання обсягів зовнішньої торгівлі товарами. У 2008 р. спостерігаються найвищі обсяги експорту-імпорту в регіоні. Але з 2009 р. відбувається різке зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, що було пов'язане зі світовою економічною кризою. З 2010 по 2014 р. простежується чергове збільшення обсягів зовнішньої тор-

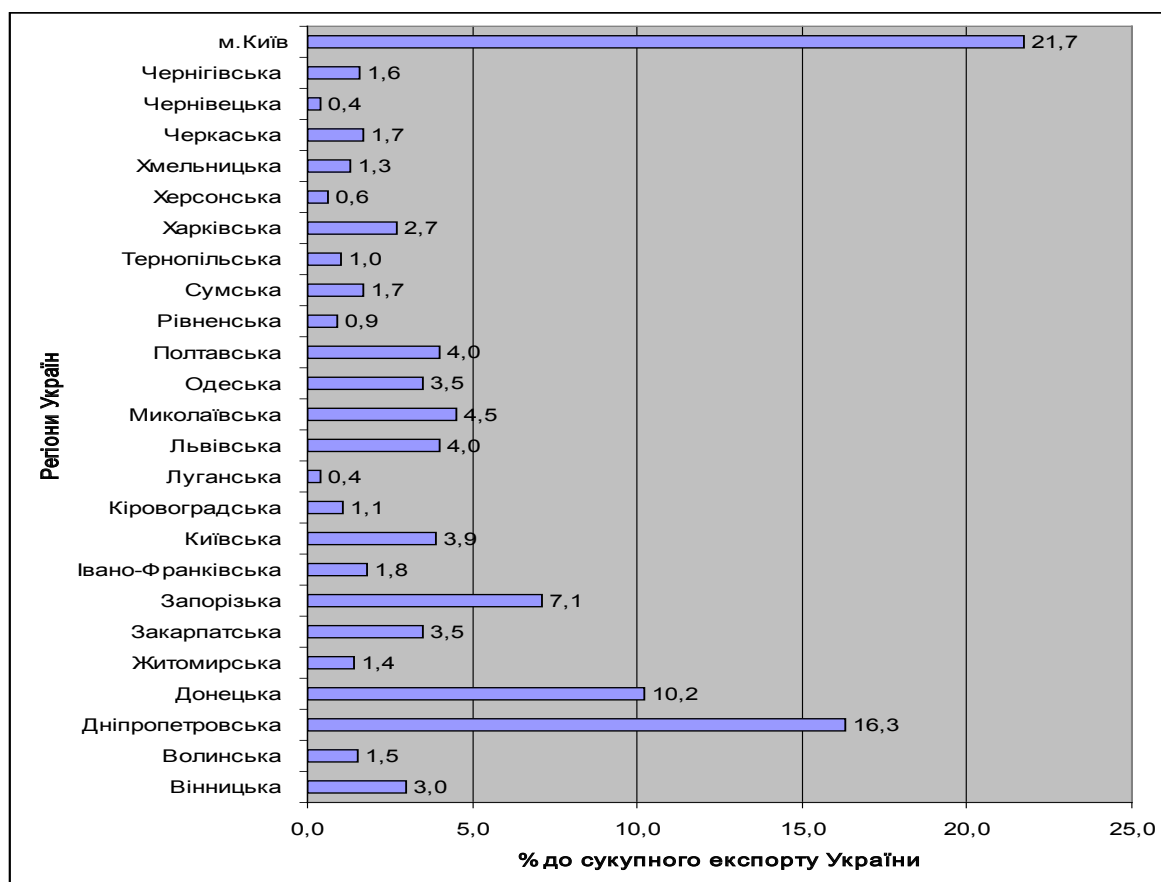

Рис. 1. Питома вага окремих регіонів України в загальному експорті товарів у 2018 р., %

Джерело: складено автором за [2]

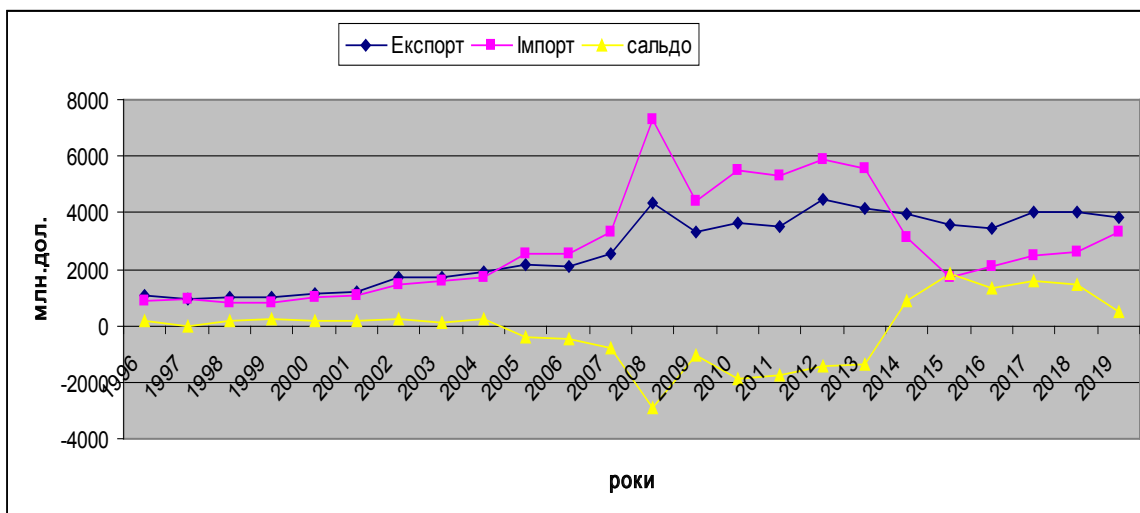

Рис. 2. Обсяги експорту-імпорту та сальдо зовнішньої торгівлі товарами Причорноморського регіону за 1996–2019 рр., млн дол.

Джерело: складено автором за [3–5]

гівлі, причому обсяги імпорту зростають швидше, ніж експорту.

Починаючи з 2014 р. донині в регіоні відбувається падіння обсягів експорту-імпорту товарів, що пов'язано зі станом економіки України у цілому, анексією Криму та окупацією деяких територій Донецької та Луганської областей. Сальдо зовнішньої торгівлі в Причорноморському регіоні протягом 1996–2013 рр. завжди було від'ємним. І тільки починаючи з 2014 р. воно є позитивним. Так, у 2015 р. сальдо становило 1 869,9 млн дол., у 2018 р. – 1 426,1 млн дол., у 2019 р. – 504 млн дол.

2. Важливою тенденцією стала переорієнтація експорту товарів із країн Європи (зокрема, країн ЄС) на країни Азії. Так, за даними рис. 3 можна побачити, що експорт в країни Азії про-

тягом 2007–2019 рр. зріс більше ніж у два рази, з 600,3 млн дол. у 2007 р. до 1 684,15 млн дол. у 2019 р., тоді як експорт у країни ЄС скоротився з 535,7 млн дол. у 2007 р. до 470,5 млн дол. у 2019 р. Така ж ситуація простежується і з країнами СНД. Найвищі обсяги експорту товарів у цю групу країн були в 2008 р. – 1 286,4 млн дол. Протягом 2009–2018 рр. обсяги експорту значно зменшилися, так, у 2018 р. експорт товарів Причорноморського регіону в країни СНД становить лише 829,7 млн дол.

3. Аналіз товарної структури експорту Причорноморського регіону в 2016–2019 рр. показує (табл. 1), що:

– головною статтею експорту були «Продукти рослинного походження» (зокрема, зернові куль-

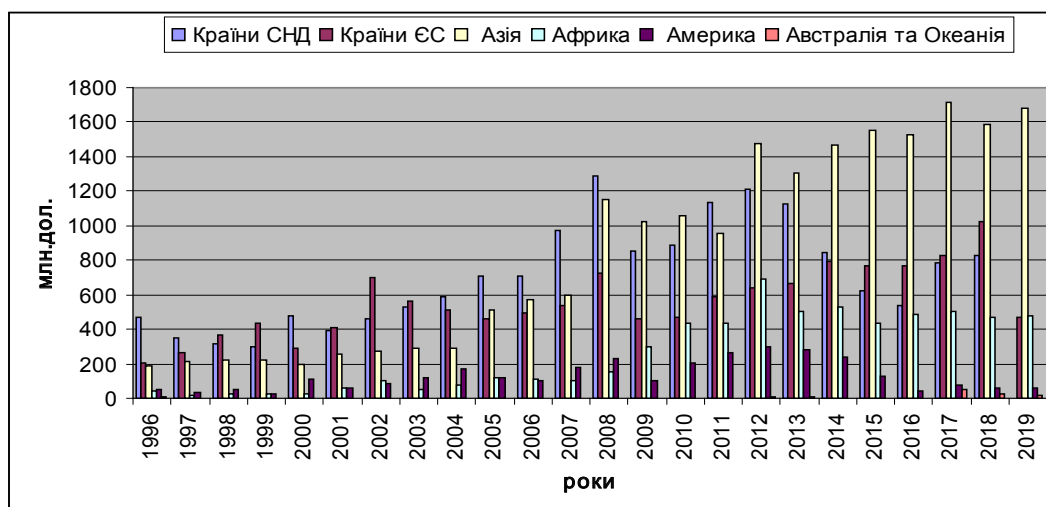

Рис. 3. Географічна структура експорту товарів із Причорноморського регіону до регіонів світу в 1996–2019 рр., млн дол.

Джерело: складено автором за [3–5]

тури). Більше того, експорт за цією товарною групою має тенденцію до підвищення. Якщо у 2016 р. в Одеській області він становив 48% від загального обсягу експорту, то в 2019 р. вже 53,3%. Відповідно в Миколаївській області – 56,9% та 62,5%, у Херсонській – 39,3% та 42,7%. Необхідно зазначити, що таке зростання є одним із чинників формування позитивного сальдо зовнішньої торгівлі товарами в регіоні;

– продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості втратила свої лідируючі позиції в товарній структурі експорту Одеської області. Так, у 2016 р. питома вага цієї групи товарів у загальному обсязі експорту становила 11,9%, а в 2019 р. – тільки 2,7%. Таке суттєве падіння обсягів експорту пов'язано з тим, що головним підприємством у галузі є ПАТ «Одеський припортовий завод», який потерпає від фінансових труднощів (борг 193 млн дол. за поставлений упродовж 2013–2014 рр. газ). У 2017 р. робота цього державного підприємства була призупинена, що стало основною причиною падіння обсягів реалізації хімічної продукції на 90% (порівняно з 2016 р.), обсягів експорту хімічної продукції – на 64% [6];

– відбулося значне збільшення питомої ваги в експорті товарної позиції «Засоби наземного транспорту, летальні апарати та плаваючі засоби» в Одеській та Херсонських областях: в Одеській області – з 0,3% у 2016 р. до 6,6% у 2019 р., у Херсонській – з 1,7% до 8,4% від загального обсягу експорту.

Досліджуючи перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами (рис. 4), необхідно зауважити, що такі істотні зміни повинні відбуватися на державному рівні. На жаль, Причорноморський регіон не в змозі самостійно на регіональному рівні, без

державної допомоги, провести настільки масштабні реформи у зовнішньоторговельній сфері.

Щодо здійснення диверсифікації товарної структури регіонального експорту, необхідно зазначити, що вона може реалізовуватися у двох напрямках [8]:

- інноваційному;
- інерційному.

Інноваційна диверсифікація експорту передбачає сприяння розвитку інноваційного бізнесу, класифікацію конкурентоспроможних виробництв, орієнтованих на випуск готової високотехнологічної продукції, здатної конкурувати із зарубіжними фірмами. Так, збільшення інвестицій в обробну промисловість на базі інноваційних технологій дасть змогу посилити систему регіональних конкурентних переваг і якісно поліпшити параметри спеціалізації Причорноморського регіону.

Наприклад, саме оптимістичний сценарій розвитку Одеської області на 2021–2027 рр. ґрунтується на інноваційному розвитку економіки регіону, розширенні існуючих ринків збуту, виході на нові міжнародні ринки та готовності суб'єктів господарювання до конкуренції. Забезпечення такого стану можливе тільки за умови всебічної модернізації та структурної трансформації промисловості, впровадження технологічних нововведень та виходу на ринок із новою наукоємною, конкурентоспроможною продукцією [9]. Обсяги експорту за таким сценарієм поступово зростають і його структура починає змінюватися на користь експорту готової продукції, а не сировини. Однак за песимістичним сценарієм розвитку Одеська область і надалі здійснюватиме експорт сировини та напівфабрикатів, а не готового продукту, внаслідок чого не використовуватиме весь можливий економіч-

Таблиця 1

Структура експорту за основними категоріями товарів Причорноморського регіону у 2016–2019 рр. (у % до загального обсягу експорту області)

Категорія товарів	Одеська область			Миколаївська область			Херсонська область		
	2016	2018	2019	2016	2018	2019	2016	2018	2019
Живі тварини	0,6	0,8	1,2	1,5	0,8	0,9	5,1	5,4	2,7
Продукти рослинного походження	48	46,8	53,3	56,9	61,1	62,5	39,3	39,9	42,7
Жири та олії тваринного або рослинного походження	21	14,6	13,1	2,0	2,5	2,1	7,9	4,7	5,9
Готові харчові продукти	7,3	9,9	8	4,3	4,3	3,4	16,0	14,5	13,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	11,9	1,5	2,7	22,4	26,1	24,4	0,1	0,2	0,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	3,2	6,8	4,5	0,5	0,2	0,1	13,0	12,0	5,3
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4,2	4,9	5,4	9,5	2,3	4,7	7,5	7,3	8,5
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плаваючі засоби	0,3	10,9	6,6	0,5	0,2	0,2	1,7	5,6	8,4
Деревина і вироби з деревини	0,9	1,1	1,5	1,1	1,1	0,4	6,7	6,6	6,2
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	0,3	0,1	0,2	0,1	0,0	0	0,8	1,4	1,6

Джерело: складено автором за [3–5]

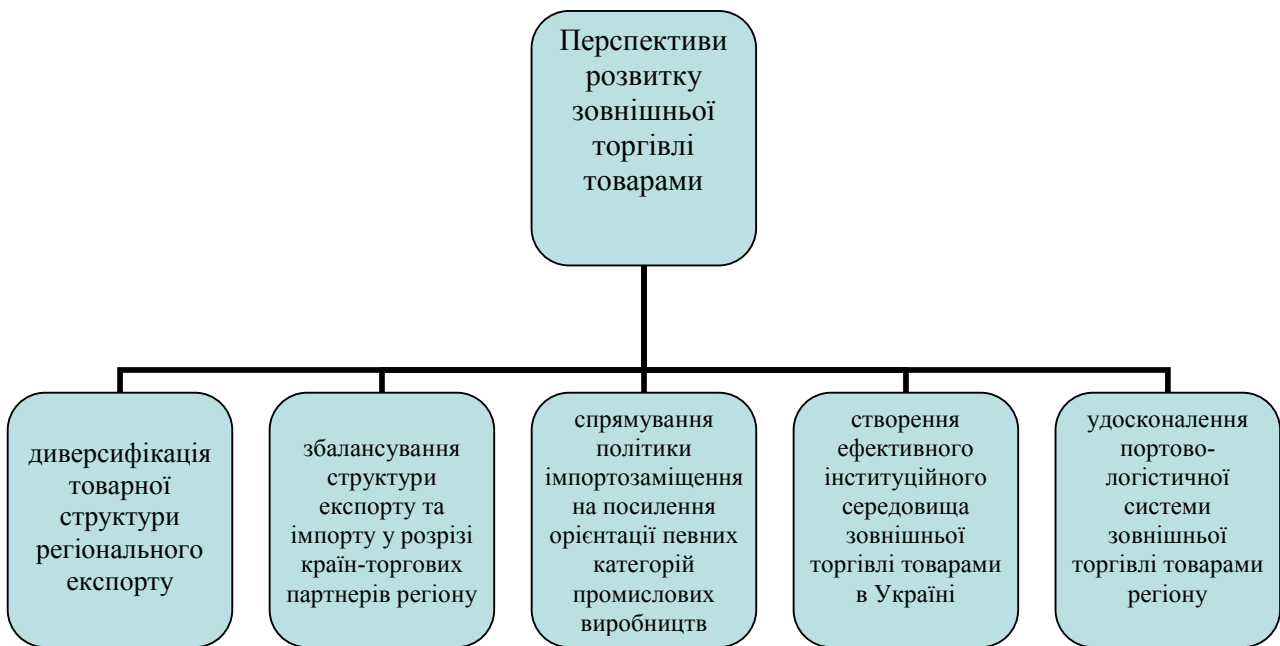

Рис. 4. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Причорноморському регіоні

Джерело: складено автором за [7]

ний потенціал, а промислові підприємства надаватимуть перевагу імпортному обладнанню та сировині для промислового виробництва.

Інерційна диверсифікація експорту передбачає залучення до експортного товарообігу таких товарів, що спроможні скорегувати існуючу спеціалізацію за рахунок розширення товарної номенклатури, зміни виробничих програм на користь найбільш затребуваних на світовому ринку товарів. Успішна реалізація завдань інерційної диверсифікації можлива за наявності ефективно функціонуючої системи державної підтримки експортної діяльності: фінансової, податкової, митно-тарифної, організаційної, маркетингової та інформаційно-консультаційної.

Щодо збалансування структури експорту та імпорту в розрізі країн – торгових партнерів Причорноморського регіону, то, як було зазначено, протягом останніх років регіон змінив свою зовнішньоторговельну орієнтацію з країн СНД та ЄС на країни Азії. На нашу думку, перспектива розширення географії зовнішньої торгівлі товарами має бути зорієнтована на зміцнення позицій на ринках Азії, а також на глибше входження в ринки країн Північної і Південної Америки та Австралії. Для цього необхідно проводити постійний моніторинг кон'юнктури на світовому товарному ринку загалом і ринках окремих макрорегіонів, а також продовжувати політику активного налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема на рівні підприємств.

Дуже привабливі у цьому плані країни Перської затоки, одні з найбагатших по ВВП на душу населення й одні з найбільших нетто-імпортерів продо-

вольства. З одного боку, на цьому ринку зростає чисельність населення, з іншого – активно збільшується ВВП, тому сума грошей, яку пересічний споживач регіону буде витратити на продукти харчування, теж буде рости. На нашу думку, ринок товарів АПК країн Перської затоки є в майбутньому дуже привабливим для експортерів із Причорноморського регіону.

Однак пошук нових ринків збуту у третіх країнах не повинен відбуватися за рахунок зменшення уваги з боку вітчизняних виробників та експортерів до ємного та структурованого ринку ЄС. Обсяги та структура попиту саме на ринку ЄС повинні стати основою структурних зрушень у регіональній економіці, а згодом – основою географічної та товарної диверсифікації експорту регіону, у т. ч. до третіх країн.

Щодо політики імпортозаміщення, то необхідно зауважити, що значний потенціал імпортозаміщення має саме в аграрній галузі, зокрема в продукції рослинництва. На нашу думку, Одеська область має необхідний виробничий потенціал для імпортозаміщення, наприклад товарної позиції «Готові харчові продукти», зокрема «алкогольні та безалкогольні напої, оцет». У грудні 2019 р. Верховна Рада відмінила контроль виробництва та зовнішньої торгівлі через Державне підприємство спиртової та лікєро-горілкової промисловості «Укрспирт». Цей крок дасть змогу приватним підприємствам здійснювати самостійно експорт продукції спиртової галузі, що дає надії сподіватися на збільшення обсягів експорту з Одеської області за рахунок зменшення імпорту.

Отже, політика щодо розвитку внутрішнього ринку і стимулювання імпортозаміщення повинна

бути системною і забезпечувати збалансований розвиток промисловості з поступовим зниженням обсягів сировинних видів продукції та збільшенням обсягу випуску якісної і високотехнологічної продукції, розширенням асортименту, що призведе до зменшення залежності від імпорту [10].

Щодо створення ефективного інституційного середовища зовнішньої торгівлі товарами в Україні, то до нього повинні входити такі інституції [11]:

- експортно-кредитне агентство (ЕКА);
- нотифікаційний центр із питань зовнішньої торгівлі;
- Національний комітет зі спрощення процедур торгівлі;
- торговельні представництва за кордоном;
- GPA-офіс.

Одним з основних способів, що використовуються у світовій практиці, є створення експортно-кредитного агентства (ЕКА) як окремого інституту стимулювання експорту. Безпосередній процес створення було розпочато лише у 2018 р. Постановою КМУ від 07.02.2018 було утворено ЕКА [12]. Але сьогодні воно фактично не функціонує.

Згідно із Законом, на ЕКА в Україні покладено функції захисту українських експортерів від ризику неплатежів та фінансових утрат, пов'язаних із виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), шляхом страхування, перестраховування та гарантування; упровадження сучасних фінансових технологій у зовнішній торгівлі та механізмів підтримки експорту шляхом страхування, перестраховування та гарантування; розвиток експорту товарів (робіт, послуг) українського походження, підвищення конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг) українського походження на світових ринках; участь у реалізації програм часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами; співпраця з міжнародними та іноземними фінансовими організаціями, у тому числі для акумуляції міжнародної фінансової допомоги, для забезпечення зростання експорту та економіки України.

В.В. Галасюк (тодішній голова Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва) на підставі економіко-математичного моделювання, проведеного з використан-

ням ГТАР на базі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, зазначив, що запуск роботи ЕКА в Україні забезпечить зростання ВВП України додатково на 0,91 відсоткові пункти [13]. При цьому динаміка зростання експорту та виробництва значно різнитиметься залежно від товарних груп (табл. 2).

Отже, ЕКА є безальтернативним механізмом державної підтримки й просування експорту продукції з високим рівнем обробки в більшості країн світу. Введення ЕКА в законодавче поле України сформулоало передумови здійснення якісної реструктуризації та нарощення обсягів вітчизняного експорту, промислового виробництва та економіки загалом.

Створення в Україні нотифікаційного центру з питань зовнішньої торгівлі дасть змогу посилити дотримання принципу прозорості, який полягає у можливості залучення вітчизняних експертів до обговорення питань подальшого розвитку міжнародної торгівлі, розширення доступу товарів на світові ринки, активного застосування механізмів СОТ для реалізації торговельних інтересів національних виробників, формування та презентації позиції країни із цих питань. Адаже система прозорості СОТ дає змогу зацікавленим виробникам та експортерам ознайомлюватися з найактуальнішою інформацією про зміни в законодавстві інших країн – членів СОТ, оперативно реагувати на нові виклики чи можливості, які відкриваються після таких змін [10].

Розвиток мережі торгових представництв України за кордоном (ТП) має бути заснований насамперед на професіоналізмі кадрового складу та наявності економічно обґрунтованої стратегії діяльності кожного окремого ТП. Світовий досвід переконливо свідчить, що саме через торгові представництва ефективно вирішується широке коло питань двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

Створення Національного комітету зі спрощення процедур торгівлі передбачене Угодою СОТ про спрощення процедур торгівлі з метою забезпечення інституційної основи її імплементації на національному рівні відповідно до взятих зобов'язань.

Таблиця 2

Прогнозні результати зростання виробничої та експортної діяльності в Україні за товарними групами в умовах запуску роботи ЕКА

Товарні групи	Зростання експорту, %	Зростання внутрішнього виробництва, у %
Продукція харчової промисловості	3,57	1,37
Транспортні засоби та механічне обладнання	14,89	9,3
Фармацевтична продукція	15,97	8,99
Електричне обладнання	24,67	9,11
Інша промислова продукція	21,34	11,75

Джерело: складено за [13]

Аналогічним має бути значення GPA-офісу (або офісу з просування експорту України) стосовно Угоди СОТ про державні закупівлі (Government Procurement Agreement – GPA). Його основна ціль – допомагати українському бізнесу ставати успішним на закордонних ринках шляхом:

- розвитку експортних компетенцій українського бізнесу;
- промоції українських товарів та послуг за кордоном;
- допомоги в налагодженні співробітництва та партнерства між українським та закордонним бізнесом.

Щодо вдосконалення транспортно-логістичної системи зовнішньої торгівлі товарами, то необхідно зазначити, що розвиток портової галузі в Причорноморському регіоні забезпечує його економічний і зовнішньоторговельний розвиток.

Морські порти Причорноморського регіону разом з їхньою береговою інфраструктурою та мережею обслуговуючих транспортно-логістичних центрів необхідно розглядати як новітню форму територіальної організації транспортного комплексу регіону й усієї України – Причорноморську регіональну портово-логістичну систему. Її опорними центрами є портово-логістичні центри, що формуються на базі найбільших державних морських портів: Одеського, Чорноморського, Південного та Миколаївського [7]. У 2018 р. потужність портів Причорноморського регіону становила 88,8% від загального обсягу переробки вантажів в Україні. Щодо динаміки збільшення обсягів переробки вантажів, то порти саме

Причорноморського регіону в 2018 р. демонструють найбільші темпи зростання: МП «Південний» – +31,6% порівняно з 2017 р., МП «Одеса» – + 16,1%, МП «Чорноморськ» – +15,9%, МП «Миколаїв» – +21,6% (рис. 5).

Кон'юнктура ринку останніх років призвела до зміни структури вантажообігу морських портів України: позиції лідера з переробки замість продукції гірничо-металургійного комплексу зайняла продукція агропромислового комплексу, зокрема зернових культур та олії. Як можна побачити з даних табл. 3, ключовими вантажами в останні роки стали товари агропромислового комплексу. Провідну роль тут грають саме порти Одеської та Миколаївської областей. Так, у 2018 р. порти «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» сумарно здійснили перевалку зерна в обсязі 24 млн т, або 59,5% від загального обсягу переробки зерна в портах України [14]. Причому всі ці обсяги йшли на експорт.

Оскільки в товарній структурі експорту Причорноморського регіону провідними категоріями товарів є, зокрема, зернові культури та олії, то доцільніше збільшувати обсяги перевалки експортних вантажів цих категорії товарів. Очікується, що потенціал експорту зернових культур зросте із 46 млн т у 2018 р. до майже 67 млн т у 2030 р. [14].

Таким чином, сьогодні для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами потрібні термінові заходи щодо вдосконалення портово-логістичної системи в Причорноморському регіоні, оскільки галузь потерпає від неадекватної інфра-

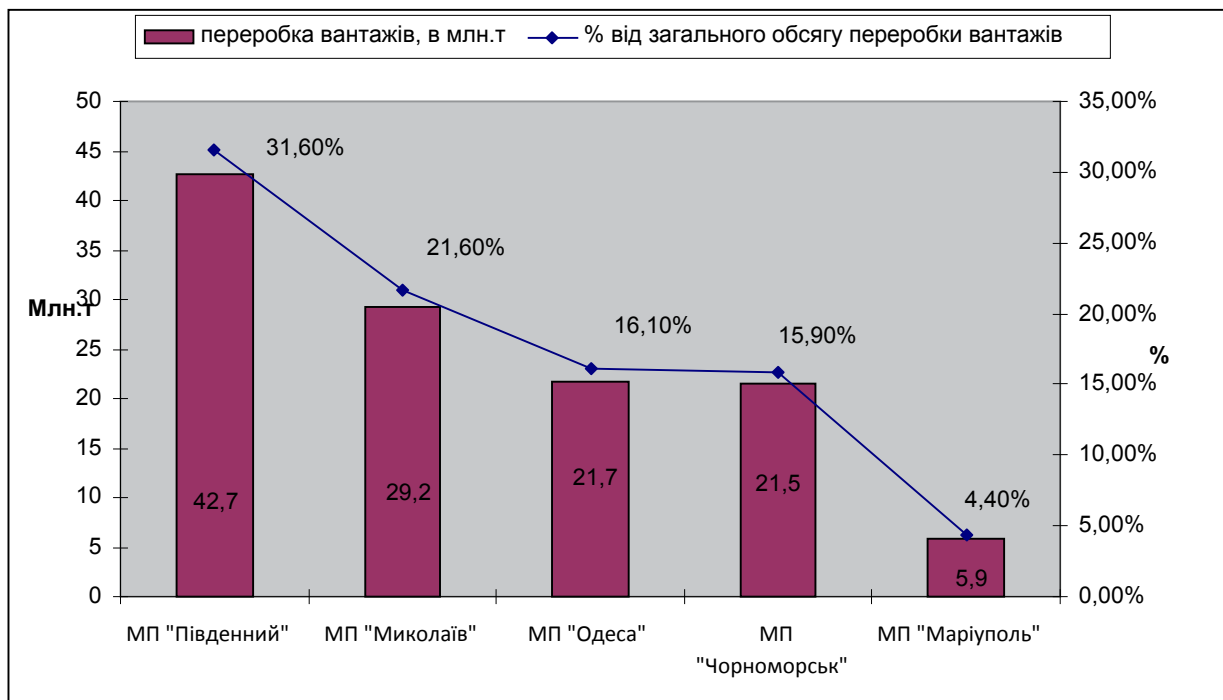

Рис. 5. Топ-5 портів України у 2018 р., млн т та у %

Джерело: складено автором за [14]

Ключові вантажі для портової галузі України (2012–2017 рр.)

Вантажі (тис т)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Сукупний темп річного росту	2012-2017, у %
Зернові культури	27525	27170	33576	37501	40347	40651	+8,11%	+47,69%
Олія	3739	3489	4303	3995	4710	5545	+8,2%	+48,28%
Чорні метали	18771	17702	18878	18236	16678	14816	-4,62%	-21,07%
Вугілля	12297	12799	12385	9060	6075	10815	-2,54%	-12,06%
Різні руди	30752	32918	35327	42265	32720	27464	-2,24%	-10,69%

Джерело: складено за [15]

структури та високих витрат. Зокрема, необхідно здійснити таке:

– Розвиток портової галузі на основі державно-приватного партнерства, наприклад передача майна портів у концесію, оскільки збільшення участі приватного сектору необхідно для досягнення адекватного рівня інвестицій та ефективності. У 2020 р. Міністерством інфраструктури України розглядатиметься передача у концесію двох портів Одеської області «Одеса» та «Чорноморськ» [16]. На нашу думку, прийняття Верховною Радою України Закону «Про концесію» стане драйвером економічного зростання й розвитку саме переважно для Причорноморського регіону.

– Боротьба з корупцією у портовому та автомобільному секторах та пом'якшення регуляторних бар'єрів, які обмежують приватні залізничні та лінійні морські вантажоперевезення.

– Зниження портових зборів, що може збільшити використання виробничих потужностей та пожвавити економічну діяльність. Сьогодні портові збори в порту «Південний» є одними з найбільших у світі. Так, під час заходу судна в порти Бразилії збори становлять 83 тис дол. США, а в порт «Південний» – 430 тис дол., що є вищим у чотири рази навіть порівняно з іншими чорноморськими портами [17]. Така висока вартість заходу судна в порт стримує економічне зростання і гальмує конкурентоспроможність бізнесу в Причорноморському регіоні і для експортерів, і для імпортерів.

– Збільшення швидкості розвантаження та завантаження судів.

– Збільшення глибини дна в портах регіону (до 21,5 м), оскільки використання суден із великою вантажопідйомністю потребує наявності портів із відповідною глибиною дна. Переважна більшість інвестиційних проєктів Адміністрації морських портів України в останні роки спрямовувалася саме на днопоглиблювані роботи.

– Підвищення світового попиту збільшило експорт зерна в Причорноморському регіоні, що призводить до збільшення потреби у портових об'єктах для переробки зерна та олійних культур. Так, найбільші порти регіону мають загалом 12 терміналів із переробки зерна (загалом в Укра-

їні 31 термінал). Більшість зернових трейдерів практично повністю досягли рівня максимальної потужності терміналів, тим самим показуючи, що вони в змозі повністю використовувати власні засоби. Звідси можна припустити, що у разі якщо ці зернові трейдери мають намір збільшити експорт зерна, то вони, скоріше за все, шукатимуть нові можливості розвитку зернових терміналів, щоб повністю контролювати ланцюги постачання, ніж використовуватимуть самостійні термінали, які доступні для загального користування.

Отже, розвиток та вдосконалення портово-логістичної інфраструктури є вкрай актуальним для розвитку та збільшення обсягів зовнішньої торгівлі товарами, а саме експорту, Причорноморського регіону.

Висновки з проведеного дослідження. На підставі проведеного дослідження виявлено перспективи розвитку зовнішньої торгівлі товарами в Причорноморському регіоні з урахуванням специфіки сучасних економічних умов. У статті проведено змістовний аналіз кожного з перелічених шляхів розвитку та зазначено, що такі істотні зміни повинні відбуватися на державному рівні. Нині Причорноморський регіон не в змозі самостійно на регіональному рівні, без державної допомоги, провести настільки масштабні реформи у зовнішньоторговельній сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Круп'як І.Й. Вектори зовнішньої торгівлі держави в умовах сучасних економічних перетворень. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 158. URL: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/32.pdf> (дата звернення: 20.05.2020).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2020).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України в Одеській області. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2020).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України в Миколаївській області. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2020).

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України в Херсонській Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/2171-2-2zovnishnoekonomichna-diyalnist-ta-platizhnij-balans/zovnishnya-torgovlya.html> (дата звернення: 01.06.2020).

6. Виклики та перспективи розвитку хімічних виробництв у регіонах України: наукове видання / С.О. Іщук та ін. ; наук. ред. С.О. Іщук. Львів, 2018. С. 32. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180603.pdf> (дата звернення: 03.06.2020).

7. Сторонянська І.З. Територіальний розвиток і регіональна політика: регіональні економічні тренди та детермінанти регіональної політики : наукова доповідь. Львів, 2019. С. 38. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190033.pdf> (дата звернення: 03.06.2020).

8. Кутідзе Л.С. Проблеми побудови механізмів диверсифікації експортного потенціалу регіону. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2015. № 1/7(21). С. 35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_1%287%29__8 (дата звернення: 10.06.2020).

9. Сценарії розвитку Одеської області на 2021–2027 роки. URL: <https://www.oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5de12a0d17eb9.docx> (дата звернення: 11.06.2020).

10. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України. Київ : НІСД, 2012. С. 71. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-10/1011_dop.pdf (дата звернення: 13.06.2020).

11. Гужва І.Ю. Перспективи підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики України. *Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України*. 2016. Вип. 2. С. 13–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miceru_2016_2_4 (дата звернення: 13.06.2020).

12. Юхта О.І. Експортно-кредитне агентство як ефективний інститут організації фінансово-кредитної підтримки експортерів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 78. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2019/15.pdf (дата звернення: 15.06.2020).

13. Галасюк В.В. Експортно-кредитне агентство як механізм розвитку високотехнологічного експорту України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 18(1). С. 92. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (дата звернення: 15.06.2020).

14. Быстрицкая О. Вышли в плюс. Итоги 2018 года для украинских портов. Центр транспортных стратегий. URL: https://cfts.org.ua/articles/vyshli_v_plyus_itozi_2018_goda_dlya_ukrainskikh_portov_1502 (дата звернення: 16.06.2020).

15. Концесійний проект порту Херсон (2018). С. 27. URL: https://mtu.gov.ua/files/FILES_FOR_CONCESSION_PROJECTS/proekt-koncesiiuportu-herson/Kherson_Tender_Documentation/Херсон_Інформ.Меморандум_V2a.pdf (дата звернення: 16.06.2020).

16. Криклій розповів, які порти можуть передати у концесію. Інтерв'ю Міністра інфраструктури України В. Криклія. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/14/653700/> (дата звернення: 17.06.2020).

17. Вызовы настоящего и перспективы будущего: 9 мнений об узких местах портов Украины. *Центр транспортных стратегий*. URL: https://cfts.org.ua/spetsproekty/vyzovynastoyaschego_i_perspektivy_budushego_9_mneniy_ob_uzkikh_mestakh_portov_ukrainy (дата звернення: 17.06.2020).

REFERENCES:

1. Krupiak I.Y. (2017) Vektory zovnishnoi torhivli derzhavy v umovakh suchasnykh ekonomichnykh peretvoren [Vectors of foreign trade of the state in the conditions of modern economic transformations]. *Global and national economic problems*, Vol. 17, p. 158. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/32.pdf> (accessed 20 May 2020).

2. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Zovnishnoekonomichna diialnist [Site of State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 1 June 2020).

3. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy v Odeskii oblasti. Zovnishnoekonomichna diialnis [Site of State Statistics Service of Ukraine in Odessa region]. Available at: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (accessed 1 June 2020).

4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy v Mykolaivskii oblasti. Zovnishnoekonomichna diialnist [Site of State Statistics Service of Ukraine in Mykolaiv region]. Available at: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/> (accessed 1 June 2020).

5. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy v Khersonskii Zovnishnoekonomichna diialnist [Site of State Statistics Service of Ukraine in Kherson region]. Available at: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/2171-2-zovnishnoekono=michna-diyalnist-ta-platizhnij-balans/zovnishnya-torgovlya.html> (accessed 1 June 2020).

6. Vyklyky ta perspektyvy rozvytku khimichnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrainy: naukove vydannia (2018) [Challenges and prospects for the development of chemical production in the regions of Ukraine: a scientific publication] / S. O. Ishchuk, L. Y. Sozanskyi, L. P. Koval, O. V. Liakhovska. NAS of Ukraine. Dolishny Institute for Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, p. 32. Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p2080603.pdf> (accessed 3 June 2020).

7. Storonianska I.Z. Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka: Rehionalni ekonomichni trendy ta determinanty rehionalnoi polityky: naukova dopovid (2019) [Territorial Development and Regional Policy: Regional Economic Trends and Determinants of Regional Policy: A Scientific Report]. NAS of Ukraine. Dolishny Institute for Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, p. 38. Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190033.pdf> (accessed 3 June 2020).

8. Kutidze L. S. (2015) Problemy pobudovy mekhanizmiv dyversyfikatsii eksportnoho potentsialu rehionu [Construction problems' of diversification' mechanisms of the region's export potential]. *Technological audit and production reserves*. No 1/7(21). P. 35. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_1%287%29__8 (accessed 10 June 2020).

9. Stsenarii rozvytku Odeskoi oblasti na 2021-2027 roky [Scenarios of Odessa region's development for 2021-2027]. Available at: <https://www.oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5de12a0d17eb9.docx> (accessed 11 June 2020).

10. Prioritytety polityky importozamishchennia u stratehii modernizatsii promyslovosti Ukrainy (2012) [Priorities of import substitution policy in the strategy of modernization of Ukrainian industry]. K.: NISD, p. 71. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-10/1011_dop.pdf. (accessed 13 June 2020).

11. Huzhva I. Yu. (2016) Perspektyvy pidvyshchennia efektyvnosti zovnishnotorhovelnoi polityky Ukrainy [Prospects for improving the effectiveness of Ukraine's foreign trade policy]. Modeling and informatization of socio-economic development of Ukraine. Vol. 2, pp. 13–24. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/miceru_2016_2_4 (accessed 13 June 2020).

12. Yukhta O. I. (2019) Eksportno-kredytne ahentstvo yak efektyvnyi instytut orhanizatsii finansovo-kredytnoi pidtrymky eksporteriv [Export credit agency as an effective institution for organizing financial and credit support for exporters]. Investments: practice and experience. No 11. P. 78. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2019/15.pdf (accessed 15 June 2020).

13. Halasiuk V. V. (2018) Eksportno-kredytne ahentstvo yak mekhanizm rozvytku vysokotekhnolohichnoho eksportu Ukrainy [Export credit agency as a mechanism for the development of high-tech exports of Ukraine]. Sci-

entific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy. Vol. 18(1). P. 92. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (accessed 15 June 2020).

14. Bystrytskaia O. Vushly v plus. Ytohy 2018 hoda dlia ukraynskykh portov [Got a plus. Results of 2018 for Ukrainian ports]. Center for Transport Strategies. Available at: https://cfts.org.ua/articles/vyshli_v_plyus_itogi_2018_goda_dlya_ukrainskikh_portov_1502 (accessed 16 June 2020).

15. Kontsesiinyi proekt portu Kherson (2018) [Concession project of the Kherson's port], p. 27. Available at: https://mtu.gov.ua/files/FILES_FOR_CONCESSION_PROJECTS/proekt-koncesiiuportuherson/Kherson_Tender_Documentation/Херсон_Інформ.Меморандум_V2a.pdf (accessed 16 June 2020).

16. Kryklii rozpoviv, yaki porty mozhut peredaty u kontsesiiu [Kryklyi told which ports can be transferred to the concession]. Interview of the Ukraine's Minister of Infrastructure V. Kryklyi. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/14/653700/> (accessed 17 June 2020).

17. Vyzovy nastoiashcheho y perspektyvy budushcheho: 9 mneniy ob uzkykh mestakh portov Ukrainy [Challenges of the present and future prospects: 9 opinions on the bottlenecks of Ukrainian ports]. Center for Transport Strategies. Available at: https://cfts.org.ua/spetsproekty/vyzovynastoyaschego_i_perspektivy_budushego_9_mneniy_ob_uzkikh_mestakh_portov_ukrainy (accessed 17 June 2020).